

Bízom abban, hogy végre a Magyarországon élő, több hullámban betelepült és ide gyökerezett örménység összefog, és kirekeszti azokat önmagából, akik semmibe vették a legalapvetőbb erkölcsi normákat.

A vezetőknek olyan rendet kell létrehozniuk, amelyben az úgynevezett magyarörmény és az úgynevezett keleti örmény megtalálja a testvéri összetartozás és összefogás érdekszövetségét. A lehetőség pillanata közeledik, elszalasztása vagy rossz személyi döntése egyenlő a Magyarországon élő örmény kisebbség morális megsemmisülésével.

E lehetőségre hívom fel mindannyiunk figyelmét.

* * *

Petelei István

A tolvaj

A vizsgálóbíró - egy szelídszemű, sugár ifjú ember - felhozatta Madár Márton favágót a tömlöcből, s így szólt:

- Mondja el, Márton, igazán, szép renddel, amint történt az a szerencsétlen eset?

- Igaz, tekintetes bíró úr, szerencsétlenség volt az! Én nem vagyok gonosz ember, én nem bántottam az öreg boltost. Én sohase bántok mást... Soha életemben sem volt dolgom a törvénnyel, pedig negyven felé járok, s csak azóta öszülök, hogy itt benn vagyok. Azelőtt, ha egy-egy szerencse fehér szálat kaptak a hajamban a gyerekek... odahaza. Odahaza... a gyermekek, mert két leánykám van, tekintetes bíró úr és egy fiam! Már a barátokhoz jár betűre. Úgy hívják, mint engemet. Az Isten nevelje becsületre, s ne engedje, hogy ilyen szerencsétlenségbe essék, mint az apja.

De a szerencsétlenségbe nem a fiam miatt estem. Hanem a leánykámmal karácsony estén mentünk ki a piacra, hogy lássuk az angyaljárást. Nálunk régebben az új esztendő éjjelén járt az angyal, s odahaza ilyenkor ébresztette fel a feleségem a gyermekeket, hogy egy kis diót, aszaltszilvát, mit, egy-egy kis rongybubát rakjon ki az asztalra, s meggyújtsa a gyertyát, mikor harangoznak -, hogy örvendjenek. De most karácsonykor járnak az angyalok, s az embernek megáll az esze, oly gyönyörű aranyos, fényes fenyőfák látszanak ki mindenfelé az ablakokból... Azt mondják, hogy valami német eredetű angyal csinálja eztet a változást. .. Ez volt a baj, instálom...

Pedig nem is ácsoroghattunk sokat akkor karácsony estén, mert ropogott a tél, irgalmatlanul. A kicsi Zsuzsikámat az ölemben vittem, hogy ne fázzék meg, de Rózsika a fiamat vezette a kezén, mert ő a nagyobbik. Azt mondom nekik: „Szaporázatok, tapogjatok, Rózsika, mert megfagytok!” A csillagok úgy ragyogtak, mint a csizmadia gyertyaellenző vizesüvegei, s az oláhvargák kórusa alig tudott kántálni a nagy didergésben.

„Nem - mégis azt mondja Rózsika -, ne menjünk el még innen, lelkem apám. Óh, milyen gyönyörű.” S megáll a szegletboltos ablaka előtt, ahol a szerencsétlenség történt - s úgy reszkettek mind a hárman.

„Nem - azt mondja s a szeme szinte kiült az orcájára -, nem, még ne menjünk innen, lelkem apám. Ilyen gyönyörű nincs is a világon.” S nézem: hát könny pereg le az arcán. A hidegtől lesz ez, mondom. De nem - mert az ablak alatt mind emelkedik a leányka lábujjára, hogy lássa azt a gyönyörű fenyőfát a szegletboltos első szobájában, ami tele volt aggatva arany szálakkal, édességekkel, drága játékokkal. A boltosnak az unokája pedig egy olyan bubát ölelgetett, mintha lelke lett volna, és még egy másikat is rázogatót a karján...

„Nézd, pislog a baba”, suttogta Rózsika és kacagott...

Menjünk, azt mondom, de nem mozdul Rózsika, pedig engedelmes gyerek, amióta van...

El volt rontva az esténk, instálom.

Rózsika nem is eszik, se nem szól, hanem felkuporodik a kemence padkájára, üldögél, aztán felugrik jár le s fel, szinte futva. „Mi lel?” azt mondom, de arra se szól, hanem sírdogál s reszket, mintha a hideg rázná... „Ne búsulj - azt mondom -, a mi angyalunk tudod, nem karácsonyba jár, hanem újesztendőre: meglátod, még szebb bubát hoz neked, mint a boltos unokájáé... csak várj, mert te jó gyermek vagy”... mert tudtam, hogy az jár a fejében... az a pislogó baba...

A feleségem (engedelmet kérek a szóért) nyersbeszédű asszony, de jó a szíve, a-az... odamegy, meglöki a gyereket: „kötél a nyakadra - azt mondja - te béka, nem hajas buba... vagy mi a nyavalya bánt?” ezt mondta, olyan szemet vetett reám, mint a hegyes vasvilla. A gyermek csak csipog, éjjel mind hánytorg;

egész éjjel azzal a bubával viaskodik, játszik a fenyőfa alatt „óh lelkem”, suttog neki, s úgy tesz, mintha ringatná.

- No - azt mondja az asszony -, annak a gyerekek szépen megtöltötte a fejét a bolondsággal.

- Kialussza - mondom.. .

De reggel is olyan Rózsika, mint a váltott s amint elmegyek a templomba - mert karácsony ünnep első napja volt az - kiszökik a gyermek valamerre. Az asszony megmérgeződik, utána megy, megkapja a szegletboltos ablaka alatt, hazahozza. „Mi a kötél kell neked, béka?” így kiált reá s megcibálja keményen, hogy elmenjen a kedve. Nagyon szomorú ünnep első napunk volt, tekintetes úr. A gyermek úgy ül, mint egy fa, nem sír, csak sóhajtozik... Ha oda nem nézünk, mosolyog egy semminek, s a karján azt ringatja. Éjjel pedig álmában lassan énekel valami altató nótákat. „Ez a boltos unokája babájának szól” - mondom a feleségemnek... „Az Isten pusztítsa el a hiriány békáját”, azt mondja, majd kiverem én belőle is (nem akarok rosszat mondani a feleségemről), de felvette Rózsikát az ágyából és megverte. Nem is aludtunk azon éjjel, másnap mind rosszkedvűek voltunk...

De ez mind így... s Rózsika fonnyad rettenetes vágyában, mint a levágott virág a víz után... Az anyja mind azt kiáltja: „kiverem én belőle, ki én a békából”... s ha én közbeszólok, azt mondja nekem: „Hát lopja el kend azt a fene bubát a leányának, mert nekem még kenyérre való pénzem sincs, nemhogy bubára... se most, se újesztendőre.” S ilyenkor úgy felpuffadt mérgében, hogy majd kipattant... „Mit tegyek?” mondom...

De az asszony szidása mégis bevette magát a fejembe. Nem tudtam kiverni onnan. Ha eszembe jutott, megizzadtam: „Lopja el, kend”, ezt hallom, mintha mondaná valaki. Én? Nem az én mesterségem, de éreztem, hogy akár meg tudnék ölni valakit a leánykámért, mert az úgy megsárgult, mint a lehulló falevél ősön.

- Lopjam el?... „Mit tegyek veletek, édes bogaraim”, kérdeztem tőlük, sóhajtoztam, s este - mert vége volt már az ünnepeknek - kézen fogtam őket ismét, hogy járassam meg őket, mert tán a hideg kiveri a rossz gondolatokat a fejből, de a leányka, amint kimegyek, arrafelé ráncigál, ahol a hajasbaba lakik... A fiam szalad vele, oh, mert áldottszívű jó gyerek az, tekintetes úr. Nem azért mondom, mert az én fiam, de ő is sírt a nénjével a buba után. Pedig mi az egy fiúnak? Ugye? - na?

A bűnöm arra visz... hát nem gyűjtötték fel a boltosnál a gyertyákat a fenyőfán? De a gyerekek mind ott ugráltak körülötte, a cukrokat tépdesték le a fáról a meleg szobában, s az én szegény, kopott leánykám ott künn a hóban úgy elgyengült, amint benézett az ablakon, hogy nem tudott megállani a lábán, s az ölemben vittem haza, tekintetes úr...

És azon éjjel történt, tekintetes úr, a szerencsétlenségem.

És nem is tudom, hogy történt? Mert előbb még egyszer leheveredtem az ágyba. A többiek már mind lepihentek...-De én nem tudtam elaludni. Mintha egy hangyabolyba feküdtem volna le, s azok a nyüzsgő állatok a bőröm alá is bebújtak volna. Forogtam, sóhajtoztam, s az asszony reám rontott mindjárt. „Megbolondult kend?” és kiáltott és káromkodott, mert azt is tud ő, mint egy káplár, ha hozzákezd. Nagyon veszedelmes fehérnép az... csak én tudom.

- Menj ki innen - azt mondja -, ha nem tudsz csendesen lenni, amíg a fejedhez nem csapok valamit.

- Jó, azt mondom, mert félem az otthonvaló háborút, s felkeltem, magamra vettem a szokmányt s kimentem az udvarra.

Azt se tudtam, merre megyek; már nagy sötét volt és sehol egy lélek se, s azt se tudtam, mit tegyek... kiontottam volna a véretem jószívvel, csak hogy eloltsam a leányom vágyának a tüzét vele. Mit tegyek?

Sohase lesz pénzem ahhoz, hogy olyan bubát vegyek a leányomnak... S nézzem: amíg hervad, leromlik - azért a gaz pénzért, ami nincs... Az asszony szava zúgott a fejemben, s mintha az éjszaka is azt kiáltotta volna tátott szájjal: „lopd el, lopd el”. Az ördög szája volt az... s ő taszított előre a boltos háza felé, s azon ablakon át láttam a fenyőfát, s alatta a leánya bubáját... pedig nehéz sötét volt mindenfelé. Sehol egy lélek... legyen, ami lesz.

Egyet ugrottam a boltos kapuja tetejére. Egy ajtót megfogtam az udvaron. Az be volt zárva. Tapogatózom s elhúzódom. Mit tegyek? Az ablak alá állok.

Mintha azt súgná valaki a fejemben: törd be az ablakot s nyúlj át rajta... A tenyeremmel tapogatom a falat. Az ablak csak be volt támasztva. Tán az Isten is úgy akarja! Tán a gyertyavégek füstje miatt nyitották ki az ablakokat a gyermekek, elfelejtették bezárni... mindjárt kitértam az ablak szárnyait s benn voltam a szobában.

Oh, mégis tekintetes úr... megállottam s a szívem úgy dobogott, hogy elkábultam. Mit se láttam, még egy szál gyufám se volt. El is feledtem, miért jöttem. Tapogatózom s ekkor feldöntöttem valamit. Hogy zúgott a fejembe az a zaj! Visszalépek, hogy kiugorjak az ablakon. De ismét feldőlt valami. Az ablakot nem találom, s amint fogózom mindenfelé, kinyílik az ajtó. Az öreg boltos jött gyertyával.

Aztán nem is tudom, mi történt már.

Elvakultam a világosságtól. Azt kiáltottam: „Hagyjon békén engemet, tekintetes úr, én nem vagyok rabló”. „Te rabló vagy”, azt kiáltotta és megragadta a torkomat. „Nem... nem”, dadogtam és reszkettem. De érzem, hogy a lélegzetem elhagy, mert az öregember a gégémét szorította. Nem tudom: mit tegyek?

Nagyon meglökhettem, mert az öregember messzire elesett, és a gyertya is kialudt, s ismét sötétben maradtunk; csak valami keserves nyögést hallottam. Az öreg a fejét üthette meg. Akkor megtaláltam az ablakot s kiugrottam. De az udvaron a boltoslegények megragadtak, s a béresek megkötöztek.

Ez történt... A babáért estem a szerencsétlenségbe, tekintetes úr, de én senkihez nem nyúltam...

Azt mondják, hogy én agyonvertem az öreg boltost.

Én?

Hát én miért tettem volna? Nem is ismertem, csak a boltajtóban láttam egy nagy pipával a szájában. Én nem bántok senkit. Csak Rózsikáért kellett elmennem... a bubáért. Hát mit tehettem? Az Isten úgy segítjen... egyebet semmit se akartam.

Azután, azóta semmit se tudok én. A feleségem, tudom, megharagudott reám, pedig ő mondta először a bubát... Mert nem is tud rólam azóta az asszony, mióta itt vagyok, be se izent... óh. milyen újesztendők lehetett! Egy falat kenyérük sincs odahaza, ha én nem keresek. Ez a tél rettenetes. Csupa jégvirágok azon a kis ablaküvegen a tömlöcben, amelyen hozzám bejár a világosság... Mit tehetnek odahaza? Tekintetes úr! Mind elvesznek, ha én itt ülök... Hiszen én nem vittem el semmit, ami a másé lett volna...

A bíró felkelt az ülőhelyéből, elfordult a favágótól, az ablakhoz ment elgondolkozva. Délidő volt, a házfedeleken ülő havat nyalogatta a nap szája, a lecsüngő jégcsapok csepegtek, mintha könnyeztek volna.

Ott felejtkezett a bíró úr egy darabig az ablak mellett, s mikor későcskén visszafordult Mártonhoz, rekedt volt a hangja:

- A feleségét ide rendeltem, Márton. Várjon. Behívatom.

- Miért? - dadogta Márton. - Be kell őt hívni ide? - rebegte félénken.

Egy igen rongyos asszonyt hoztak be (kis nyári fejkendővel, kartonrékliben), aki megállott az ajtó nyílása mellett.

- Hogy hívják?

- Madár Mártonné.

- Szóljon hangosabban. Hány éves?

- Negyvenöt esztendő.

- Beszéljen bátrabban. Vannak gyermekei? Hány?

- Egy...

Márton megfordult és lassan mondta a bíróhoz fordulva:

- Nem tudja, mit beszél. Három gyermeke van.

Az asszony színtelen, bizonytalan hangon ismételte:

- Egy gyermekem van. Márton nyersen rászólt.

- Hazudsz. . .

Az asszony lehajtotta a fejét mélyen s rebegte: „Nem hazudok... Meghaltak...”

- Kik? Az én gyermekeim? - s a bíróhoz, a már ismerős emberhez bátrabban fordulva, bizalmasabban mondta: „Valamiért eltagadja a gyermekeit a feleségem... Sári, itt nem szabad hazudni...”

- Meghaltak...

A favágó arca kigyúlt, rámeredt az alázatos, csendes asszonyra, s hangosan kiáltotta: „Az én gyermekeim?”

Az asszony álmatagon igenelve bólintott.. .

- Mikor? Ki?

S majdnem hörögve vadul rivall: „A leánykám? Rózsika? Az én édes leányom?”

- Azon este hült meg. Veled volt akkor...

- Az én... édes, édes leányom? és elfulladt. Reszketett. Alig állott a lábán. -A buba után halt... Meghalt? Óh. Hát miért? S hagyta az Isten? Meghalt? Eltemetted? Azért nincs nagykendőd? téli bundád?

Igaz... Eltemetted... nálam nélkül... És még egy... egy... rajta kívül. Rettenetes... A másik kis leánykám? A Zsuzsika?... amióta ide be vagyok zárva... A kis bogár?... aki megfázott...

És félve, várva leste a felesége minden mozdulatát. Egy lehellet is zajt vert volna a szobában.

Az asszony lassan felnézett és tagadólag intett: „Nem”, rebegte bágyadtan.

- Óh nem? súgta Márton alig érthetően. Nem is beteg? Jó. De nem is izented meg nekem, hogy baj van odahaza. Miért? Tán megvetettél engemet? Hát elvetemedett vagyok már? Megutáltál engemet?... Csak rosszul értettelek... Csak egy, de az: Rózsika... Vagy (s kételkedve rebegte) mintha még valamit mondtál volna? Rosszul hallottam, ugye? A fiamat, az én... én kis fiamat, a kis Mártont, idehoztad, ugye, magaddal?

- Nem.

- Hát?

- Meghalt...

S arra csak egy keserves, idomtalan vad hang torkollott ki a Márton torkán, a karjai felemelkedtek az ég felé és a szegény ember összeesett, mint egy összeagyúrt rongy, amit elejtett a magasból egy erős kéz.

* * *

Schüller Róbertné sz. Ötves Marika

Emlékeim egy nagy magyar-örmény orvosról

Az elmúlt esztendő egyik Örmény Gyökerek Füzetében örömmel olvastam a kedves megemlékezést *Dr. Mártonffy István*, nekem csak Pista bácsiról. Ő volt Szilágy megye „mindenes” orvosa. A rokonai szá-
lak mellett egyszerű és nagyszerű egyénisége nagy hatással volt rám. Sajnos az idő elmosza az emlékeket, de ami még megmaradt, elmesélem.

Igaz ember volt Ő a szó legnemesebb értelmében, nyers és szókimondó modorával együtt. Nem volt szép, nagy, kidülledt szemek, fekete, bozontos haj, barna bőr, de alatta nemes szív dobogott. Ajtaja nyitva állt minden rendű-rangú ember előtt; anyagi ellenszolgáltatás nélkül gyógyított. Hatalmas tudással minden betegséget diagnosztizált és sokszor különleges gyógymódokat alkalmazott. Néha csak ránézett a betegre és tudta, hogy menthetetlen. 1940-ben kuruzslással vádolták és megtiltották, hogy gyermekeket gyógyítson.

Felesége, Balta Izi néni (hivatalos keresztnevét nem is tudom) mesélte, hogy a tiltást követően egyik este szekéren hoztak hozzá egy gyermeket. Láta, hogy nagyon beteg, de nem nyúlhatott hozzá, ezért kérte, rögtön vigyék kórházba. A gyermek útközben meghalt. Pista bácsi hetekig alig aludt, őrjöngött és kiabált: „embert öltem!”

Ugyanez történt édesapám halála alkalmával. Két hétig influenzás tünetekkel feküdt, Pista bácsi hetente kétszer látogatta, de csak akkor jött rá az agyhártyagyulladásra, amikor édesapám elvesztette az eszméletét. „Menthetetlen, embert öltem!” - kiáltott fel.

Sok legendát meséltek Róla megye-szerte. Nem is legendák, megtörtént esetek. Nem ismert rangot, címet, mindenkit tegezett, mindenki egyforma volt számára. Így történt meg, hogy a bárónőt is letegezte. (Lett is nagy felháborodás, de Pista bácsi nem vett róla tudomást.)

Kuruzslással vádolták, mert történt olyan eset is, hogy megvizsgálta a beteget, és tudta, menthetetlen. A beteg megkérdezte: „Mit ehetek, Doktor úr?” - „Ehetsz, ihatsz amit akarsz, két hét múlva úgyis meghalsz” - volt a válasz; és valóban, úgy is lett.

Krasznáról egy szép fiatal lányt vittek hozzá, aki hetek óta csuklott. Behívta a rendelőbe, keményen ráparancsolt: „Vetkőzz!” Közben Pista bácsi is nagy lendülettel dobta le a köpenyét és gombolta ki a zakóját. A lány megijedt és elkezdett szaladni, Pista bácsi utána. Kergette a vizsgálóasztal körül néhány per-
cig. A lány meggyógyult, elmúlt a csuklása.

1956-ban nővérem, Móka hazakerült szülni Nagykarolyból Krasznára, édesanyánkhöz. Felkeresték az ottani orvost, nevezetesen Cáprar Pityut, megbeszélni a szülést. Az orvos megvizsgálta a nyolc hónapos terhest és kijelentette, a gyermek halott, azonnal menni kell Kolozsvárra, egy adott címre (román orvoshoz), egy zárt borítékkal. Ott elveszik a babát. Ez délután történt; nagy volt a rémület, de drága édesanyánk ésnél volt, a következő busszal vitte nővéremet Szilágysomlyóra Pista bácsihoz. Vacsoránál találták a családot, így a vendégeket is asztalhoz invitálták. Étkezés közben Édesanyám beszámolt a történetekről. Erre Pista bácsi lecsapta a kanalat és rohant a rendelőbe a hallgatóért. „Feküdj le!” parancsolt rá Mókára. Meghallgatta a szívhangot és így szólít: „Ahogy ez bement, úgy március közepén ki is jön.”